

●
Cilt 5 / Sayı 2 / Kış 2025

Araştırma Makalesi

●

**Paris Bibliothèque Nationale’da Turc 219 Numaraya Kayıtlı
Anonim İtalyanca-Türkçe Sözlük Üzerine Notlar**

Ömer Yağmur

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr., Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0001-8286-0925
omeryagmur@gmail.com

Yağmur, Ömer. “Paris Bibliothèque Nationale’da Turc 219 Numaraya Kayıtlı Anonim İtalyanca- Türkçe Sözlük Üzerine Notlar”. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5.2 (Kış 2025): 148-166.

DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.67>.

Geliş Tarihi: 28.08.2025 / Kabul Tarihi: 04.11.2025 / Yayımlanma Tarihi: 30.12.2025.

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Paris Bibliothèque Nationale’da Turc 219 Numaraya Kayıtlı Anonim İtalyanca-Türkçe Sözlük Üzerine Notlar

Ömer Yağmur

Özet

Batı Türkçesinin bilinen en erken Latin harfli çeviri yazılı metni, Pietro Lupis Valentiano’ya ait, sekiz sayfalık İtalyanca-Türkçe matbu bir sözlük olup 16. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilebilir. Balkanlar’da Türkçe konuşan nüfusun günlük dilini yansıtan bu kısa metinden hemen sonra, İstanbul-Pera’da bulunan Floransa elçiliğinin sekreteri Filippo Argenti’nin 1530’lu yıllarda İstanbul’da hazırladığı ve Türkçe öğrenmek isteyen Floransalı dostları için el yazısıyla çoğalttığı *Regola del parlare turcho* (Türkçe konuşma kuralları) adlı kılavuz gelir. Günümüze ulaşan kopyaları, dört cilt hâlinde Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze’de muhafaza edilen yazmalarla birlikte 16. yüzyılın ikinci yarısına ait İtalyan el yazısıyla Türk yapımı kâğıt üzerine, muhtemelen İstanbul’da, Regola’dan istinsah edilmiş isimsiz başka bir yazma daha bulunmaktadır. Kütüphane kataloğunda *Vocabulaire italien-turc* (İtalyanca-Türkçe söz dağarcığı) adıyla kayıtlı 66 yapraklık bu nüsha Paris’te bulunan Bibliothèque Nationale de France’da korunmaktadır. İsimler ve fiiller olmak üzere iki kısımdan oluşan yazmanın isimler kısmında, A harfiyle başlaması gereken bölüm tamamen kaybolmuştur; bu nedenle 1a numaralı sayfa B harfiyle başlamakta ve sayfanın üst kısmında, muhtemelen sonradan buraya eklenmiş, “Dictionnaire Italien-Turc” (İtalyanca-Türkçe Sözlük) başlığı yer almaktadır. Bu anonim yazma, çoğunlukla Argenti’nin elinden çıkan kopyalarla paralellik gösterse de sözlüğü istinsah eden kişiye ait birtakım özgün tasarruflar içerir. Örneğin, *Regola*’da *grauida* yerine bunda *pregnia* = *gebe* (ghibe) sözcüğü yer alır; ya da *balia cioè nutrice* karşılığı olarak *Regola*’da yalnızca *daie* (daye) biçimi bulunurken, anonim nüshada hem *daie* hem de bunun gelişmeli biçimi olan *taia* (taya) eklenmiştir. Ayrıca *Regola*’da yer almayan *lala*, *vezir*, *oruçli*, *doğmuş*, *duyagan* gibi yeni sözcükler bu anonim nüshaya özgüdür. Diğer yandan *Regola*’da da yer verilmiş *bahali*, *balçik*, *biçak*, *cambaz*, *çamur* gibi sözcüklerin eklerle genişletilmiş *bahalice*, *balçikli*, *biçakçi*, *cambazluk*, *çamurlu* biçimleri de anonim nüshanın farklılıklarındandır. Bu yazının konusu, söz konusu yazmanın tavsifi ve yukarıda çok kısaca değindiğimiz *Regola*’dan ayrılan yönleri üzerinedir.

Anahtar Sözcükler: Regola Del Parlare Turcho, Filippo Argenti, Dictionnaire Italien-Turc, Vocabulaire Italien-Turc, Çeviri Yazılı Metinler.

Notes on the Anonymous Italian-Turkish Dictionary Registered as Turc 219 at the Bibliothèque Nationale in Paris

Abstract

The earliest known Latin-script transcription text of Western Turkish is an eight-page printed Italian-Turkish dictionary authored by Pietro Lupis Valentiano, which can be dated to the first quarter of the sixteenth century. Immediately after this short text, reflecting the everyday language of Turkish-speaking populations in the Balkans, comes the *Regola del parlare turcho* (“Rules for Speaking Turkish”), prepared in the 1530s in Istanbul by Filippo Argenti, secretary of the Florentine embassy in Pera, for his Florentine friends who wished to learn Turkish and reproduced in manuscript. Surviving copies include four manuscript volumes preserved in the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, along with another anonymous manuscript copied from the *Regola* in the second half of the sixteenth century, in Italian

handwriting, on Turkish-made paper, most likely in Istanbul. This copy, recorded in the library catalogue under the title *Vocabulaire italien-turc* (“Italian–Turkish vocabulary”), consists of 66 folios and is kept at the Bibliothèque Nationale de France in Paris. The manuscript, divided into two parts—nouns and verbs—has lost the section that should have begun with the letter A; thus folio 1a begins with the letter B and at the top of the page, most probably added later, appears the heading *Dictionnaire Italien-Turc* (“Italian–Turkish Dictionary”). Although this anonymous manuscript largely parallels the copies derived from Argenti’s hand, it also contains certain original interventions by the scribe. For instance, where the *Regola* has *grauida*, this version has *pregnia* = *gebe* (ghibe); or while *Regola* lists only *daie* (daye) as the equivalent of *balia cioè nutrice*, the anonymous copy includes both *daie* and its extended form *taia* (taya). Moreover, words absent in the *Regola*—such as *lala*, *vezir*, *oruçli*, *doğmuş*, *duyagan*—are peculiar to this anonymous manuscript. On the other hand, some words already present in the *Regola*, like *bahali*, *balçik*, *biçak*, *cambaz*, *çamur*, appear here with extensions—*bahalice*, *balçikli*, *biçakçi*, *cambazluk*, *çamurlu*—which mark differences in the anonymous copy. The focus of this article is the description of this manuscript and the aspects in which it diverges from the *Regola*, briefly outlined above.

Keywords: Regola Del Parlare Turcho, Filippo Argenti, Dictionnaire Italien-Turc, Vocabulaire Italien-Turc, Transcription Texts.

Giriş

Bibliothèque Nationale de France, Département des manuscrits, Turc 219 numarada *Vocabulaire italien-turc* (İtalyanca-Türkçe söz dağarcığı) kaydıyla muhafaza edilen isimsiz bir yazma bulunur. Sözlük formatında hazırlanmış yazmada A maddesi tamamen kaybolduğu için, Adamović’e göre bu kısım yazmanın ilk sekiz yaprağıdır (16. *Yüzyıl Türkçesi* 14), yazma B maddesi ile başlar. 1a olarak tanımlayabileceğimiz B maddesinin ilk sayfası üzerinde sonradan buraya eklendiği anlaşılan el yazısına göre yazmanın adı Fransızca şu şekildedir (bk. Ekler, Resim 1):

“Dictionnaire Italien Turc” (İtalyanca Türkçe Sözlük).

Yazmanın orijinal ilk sayfaları kaybolduğu için sözlüğün kim tarafından kaleme alındığı bilinmese dahi basit bir karşılaştırmayla bu yazmanın 1530’lu yıllarda İstanbul Galata’da Floransalı Filippo Argenti tarafından İtalyanca – Türkçe olarak hazırlanan *Regola del parlare turcho* (Türkçe konuşma kuralları) başlıklı eserin bir kopyası olduğu anlaşılır. Günümüzde Floransa Merkezî Kütüphanesinde muhafaza edilen dört *Regola* nüshası bulunmakta, Paris’te bulunan bu anonim nüsha (DICT) ise Oğul Lotti nüshası adıyla anılan Floransa Merkezî Kütüphanesi (Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze) Sezione Magliabechiana Codice 58’e kayıtlı 1533-34 tarihli nüsha ile örtüşmektedir (Adamović 11, 12, 14).

Yazmanın Tavsifi ve İçeriği

66 yapraklık *Dictionnaire Italien Turc*’un 14, 19, 35, 38, 50, 54, 59 yaprakları ile 49b ve 65a sayfaları boş bırakılmıştır. Yazma iki bölümden oluşur. Baş taraftan eksik olması nedeniyle ilk bölümü oluşturan isimler B maddesi ile başlar (1a). *Babilonia – Baghdad* ile başlayan bu bölüm 49 yapraktan mürekkeptir ve 49a sayfasının sonunda *zuchero candito – nobett scecchier* (nöbet şeker) maddesi ile nihayet bulur. İkinci kısım fiillere ayrılmıştır. *Vocabulario de’Verbi* başlığı atılan bölüm 51a’da *abbraccio – chuggiarum* (kucarum “kucaklarım”) ile başlayıp 65b sayfasında *io non facevo leggiere – ben, occhutturmásdum* (ben okutturmazdum) maddesi ile biter (fiiller kısmı için bk. Ekler, Resim 2).

Kütüphane kayıtlarına göre 1551-1600 yılları arasına ait olan yazma, kabartmalı ve yaldızlı siyah yumuşak deriden yapılmış Türk cildi içerisinde olup 16. yüzyılın ikinci yarısına ait İtalyan el yazısı ile 20x14,5 cm ebatlarında Türk kâğıdı üzerine çoğunlukla iki sütun hâlinde kopyalanmıştır. El yazısı ekseriyetle özensiz olup Türkçe sözcüklerde zaman zaman yazım

hataları gösterir. Bu durum, metni kopya eden kişinin Türkçesinin yeterli olmadığını ya da F. Argenti’nin oldukça bozuk olan el yazısını okumada zorlandığını düşündürür: *techene* 6a (*tekene*, *tekne* için; krş. Arg.^{a2} 245), *terrest* 7a (*ferište* için, krş. *feriste* Arg.^{a2} 170), *boghamach* 8b (*bogamak*, *boğmaç* için, krş. Arg.^{a2} 144) vb. (daha fazlası için bk. aşağıda, “Türkçe karşılıklarda birtakım hatalı yazımlar” başlığı). Diğer yandan Adamović’e göre, çokluk eki ve durum eklerini daima doğru ses varyantları ile veren yazarın Türkçe bilgisine sahip olması imkân dâhilindedir (16. Yüzyıl Türkçesi 14). Ayrıca *Regola*’dan farklı olarak burada, yazarın muhtemelen doğru telaffuzu verme kaygısıyla, Giovanni Molino’nun *Dittionario della lingua Italiana, Tuechesca* (1641) ya da Antonio Mascis’in *Vocabolario Toscana e Turchesco* (1677) sözlükleri gibi İtalyan grafemler ile oluşturulmuş metinlerde görmeye alışık olmadığımız Türkçe sözcüklerde /h/ sesini karşılayan <K> grafemini kullandığını görürüz: *zérK* (zırh) 24b, *gioKer* (çöher < Ar. cevher) 25a, *rebi euelaKer* (rebi evel aher < Ar. rebī’u’l-āhir) 32b, *cioka* (çoha < Fars. çūhā) 33b, *seKelgich* (sehelicik < Ar. sahil ~ sehl) 36b, *baKar* (bahar < Fars. behār) 37b, *Kanghi* (hangi) 39a, *muKur*, *muKurlj* (mühür, mühürli < Fars. muhr) 42a ve 42b, *eKli* (ehli < Ar. ehl) 42b, *maKana* (mahana < Fars. behāne) 43b, *aKér* (ahır “hayvan damı” < Fars. āhūr) 44b, *buKurlimana* (buhurlimana; bir çeşit buhur, bk. Arg.^b 58) 45a, *meyKana*, *putKana* (mayhana, puthana < Fars. meyhāne, puthāne) 45b, *mejKanaggí* (meyhanacı) 45b, *maKalá* (mahala < Ar. mahalle, TETTL V 112) 47b, *melKem* (melhem < Ar. merhem) 48a, *tarap Kaná* (taraphana < Ar. + Fars. đarabhāne) 48b, *tarap Kanaggí* (taraphanacı) 48b vb.

Bu sözlüğün yazarı, yazmanın devamına bir Yunanca isim ve fiiller sözlüğü eklemeyi de planlamış; ancak 66a sayfasının üzerinedeki *Vocabulario de nomj et verbj* başlığından sonra yazmaya devam etmemiştir (bk. Ekler, Resim 3).

Notlar

Yazmanın 51a-65b kısmında fiil çekim örneklerine yer verildiğini ifade etmiştik. Notlar kısmında birbirini yineleyen bu örnekler silsilesine yer verilmeyip B maddesi ile başlayan 1a-49a numaralı sayfalar yani “isimler” üzerinde durulacaktır. Adı bilinmeyen bir derleyicinin *Regola*’nın hemen hemen tüm sözcüklerini bir araya getirerek oluşturduğu bu sözlük *Regola*’dan birtakım farklılıklar gösterir.

Eklentiler

Yeni Kelimeler

Paris kopyasında (DICT) bu yazmaya özgün sözcüklerin yanı sıra Argenti’nin kaydettiği *bahali*, *balçik*, *biçak*, *cambaz*, *çamur*, *diş*, *evel*, *havıyar*, *hoca*, *kara*, *kardaş*, *kız*, *makas*, *ne*, *oruç*, *patışah*, *penyir* (*peynir*), *sikâhat* (*şikâyet*), *sof*, *toka*, *yaka* (*-yake*), *yalan* sözcüklerinin eklerle genişletilmiş biçimleri bulunur. Bu gelişmeli biçimler aşağıdaki sözlükte ilgili sözcükten sonra “~Osm. 1533:” açıklamasıyla gösterilmiştir.

Türkçe eklerle genişletilmiş sözcükler (22)	DICT yazmasına özgü Türkçe sözcükler (21)
<i>bahali+ce</i> , <i>balçik+li</i> , <i>biçak+çi</i> , <i>cambaz+luk</i> , <i>çamur+li</i> , <i>diş+ler</i> , <i>evel+den</i> , <i>havıyar+ci</i> , <i>hoca+dan</i> , <i>kara+ca</i> , <i>kardaş+luk</i> , <i>kız+cıaz</i> , <i>makas+çik</i> , <i>ne+ler</i> , <i>oruç+li</i> , <i>patışah+luk</i> , <i>penyir+ci</i> (<i>peynirci</i>), <i>sikâhat+li</i> (<i>şikâyetli</i>), <i>sof+çi</i> , <i>toka+cik</i> , <i>yake+cik</i> (<i>yakacık</i>), <i>yalan+cik</i> .	<i>ahır</i> , <i>azman</i> , <i>baş lahana</i> , <i>çoha kenari</i> , <i>doymış</i> , <i>duyagan</i> , <i>elimlük</i> , <i>emin kişi</i> , <i>ezelden</i> , <i>Hoda</i> , <i>incir agaci</i> , <i>kapıdan</i> (<i>kaptan</i>), <i>lala</i> , <i>nalbant</i> , <i>onum ile</i> (<i>onun ile</i>), <i>sokon</i> , <i>sokonci</i> , <i>tamaça</i> (<i>temaşa</i>), <i>tek</i> (<i>sayı</i>), <i>vezir</i> , <i>zar</i> (<i>žarr</i>).

Ahur, azman, donmuş, duyagan, ezelden, Hoda, kapıdan, lala, nalbant, sokon, sokonci, tamaça (temaşa), vezir, zar (žarr) gibi tamamen yeni sözcüklerle birlikte Argenti'nin kaydettiği birtakım kavramlarla ilintili olarak bu yazmaya şunlar eklenir:

- lahana, kelem lahana*, Arg.^{a2} 207, 197 + DICT *baş lahana*.
- çoha, çoha havı, enli çoha, yassı çoha, çohacı*, Arg.^{a2} 153 + DICT *çoha kenari*.
- elim* (< 'ālim), Arg.^{a2} 166 "öğretmen" + DICT *elimlük* (< 'ilmlik).
- emin*, Arg.^{a2} 166 + DICT *emin kişi*.
- incir*, Arg.^{a2} 188 + DICT *incir agacı*.
- onum gibi, onum için*, Arg.^{a2} 220 + DICT *onum ile*.
- tek* (zarf), Arg.^{a2} 245 + DICT *tek* (sayı).

Ayrıca bu yazmayı kopya eden kişi Argenti'de İt. diacciato = T. buzlanmış Arg.a2 147 olarak kaydedilen sözcük için T. donmuş karşılığını tercih eder. Paris nüshasının isimler kısmını oluşturan 1a-49a yapraklarından Argenti nüshası ile karşılaştırmalı olarak tespit edilen tüm yeni kavramlar şu şekildedir:

ahır¹ (aKer) "finalmente", DICT 21a < Ar. *āhir* ~ *āhır* "(zarf) sonunda", MBTS 23.

azman (asman) "chastrato², bue, ho ['o' (= veya) mu?] pollo et animale", DICT 6a = "iğdiş edildiği, enendiği hâlde erkekliğini kaybetmeyen keçi, koç, boğa; erkek hindi" vb., DS 442.

bahalice (bachaligge) 'cosa di prezo', DICT 10b. • ~ Osm. 1533: *bahali* (bachaalj) 'charo; pretioso & di gran prezo'; *pahali* (pachaalí) 'caro & cosa di prezo', Arg.^{a2} 137, 223. – Osm. 1680: *behälü*, günl. *pahalu* (behälü, *vul.* pahalu) 'caro, pretioso, di ualuta, di prezo', Men. 955.

balçikli (balcicchilj) 'fanghoso', DICT 17b. • Osm. 1680: *balçikli* (balcikli) 'fangoso, limoso', Men. 683. ~Osm. 1533: *balçik* (balcích) 'fango da murare; loto', Arg.^{a2} 137. – 1680: *balçik* (balcík) 'fango, terra', Men. 683.

baş lahana (basc lahana) 'cauol capucco³', DICT 6b. • Osm. 1665: *başlahana* 'caoli/cauli capucci', BdP-K. 215; stt. *başhalana* 'yaprakları sıkı, yuvarlak başlı lahana (Brassica oleracea)', TS 218.

biçakçi (bicciaccj) 'coltellino⁴', DICT 8a. • Osm. 1680: *biçakçi* (biçiakçi) 'coltellaio', Men. 711 – günl. 1641 Mol.: *buçakcı* (buciakgi) 'coltellarò', 1677 Masc.: *pıçakcı* (piciaçgi) 'coltellinaio', Yağ. 122. An-ağl. *pıçak* 'bıçak', DS 3439.

cambazluk (giambasluch) 'l'arte sua' [cozzone için], DICT 10b. • ~ Osm. 1533: *cambaz*, at *ca^mbaz* (giambás, at giábás) 'chozone', Arg.^{a2} 148; –1680: *cānbāz* (ġiānbāz) 'che balla sù la corda, ciarlatano, cozzone', Men. 1566 < Fars. *cān-bāz* 'a.a.', TETTL II 41.

çamurlu (ciamurlj) 'fanghoso', DICT 17b. • Osm. 1680: *çamurlü* (ciamurlü) 'fangoso', Men. 1563. ~Osm. 1533: *çamur* (ciamúr) 'fango; loto; mota', Arg.^{a2} 150.

çoha kenari (ciocha chienarj) 'cerro di panni', DICT 7a. • Osm. 1533: *çoha* (ciochá) 'panno', Arg.^{a2} 153; –1680: *çoğa*, günl. *çoha* (cioka, *vul.* cioha) 'panno, drappo, pannina', Men. 1681 < ?Fars. *çōhā* 'a.a.', TETTL II 267.

dişler (disciler) 'dente', DICT 12a. • ~Osm. 1533: *diş* (disc) 'dente', Arg.^{a2} 159.

¹ Orijinalinden bağımsız olarak (*ahır* Stall I 277v achér stalla, Arg.^{a1} 133) Adamović'in Türkçeye aktarılan çalışmasında '*ahır* dünyanın sonu (!), I 277b achér stalla' anlamlandırması hatalıdır (bk. Arg.^{a2} 128); hâlbuki İt. *stalla* 'cattleshed, cowshed, byre' (Ragazzini 2466) yani 'hayvan damı' demektir. Ayrıca bk. *ahır* (aker) 'stalla', DICT 44b. Öte yandan, Arg.^{a1} 133 ve Arg.^{a2} 128 *ahır* madde başının doğrusu ise *ahurat* olmalı: 'acherattá aláassin, tu lo piglerai alle fine del môdo'. Krş. *ahurat*, Arg.^b 24.

² castrato.

³ cavolo cappuccio.

⁴ coltellinaio.

- doñmiş** (donghmisc) 'diaccato⁵', DICT 12b. • Krş. Osm. 1533: *buzlanmış* (buslanmísc) 'diacciato', Arg.^{a2} 147, Arg.^b 60.
- duyagan** (duiaghan) 'durabile, **chianmlj* [kaimli] dice forte', DICT 15b < *döy-* 'sabretmek, tahammül etmek, dayanmak', DS 1593; *duy-*, Arg.^{a2} 162 ile aynı.
- elimlük**⁶ (elimluch) 'filosofia', DICT 20b. • Osm. 1641 Mol., 1677 Masc.: *elimlik* (elimlik) 'dottrina, scientia', Yağ. 375 = krş. -1665: '*ilm-i hikmet, ilm-i filosof, filsefe* 'filosofia', BdP 869.
- emin kişi** (emin chiscj) 'fidato homo' DICT 20a.
- evelden** (euelden) 'da principio', DICT 11b. • ~Osm. 1533: *evel* (euèl) 'prima', Arg.^{a2} 168 < Ar. *evvel*.
- ezelden** (exelden) 'da principio', DICT 11b < Ar. *ezel* + T. *-den* 'çok eskiden beri, başından beri', MBTS 364.
- havyarci** (chuiargi) 'chuialaro', DICT 6b. • ~Osm. 1533: *havyar* (chuiár) 'chuiale', Arg.^{a2} 181 < Yun. *haviári* 'a.a.', TETTL III 428.
- hocadan** (coggiadan) 'dal come dir dal maestro', DICT 11b. • ~Osm. 1533: *hoca* (chooggiá) 'maestro di scuola', Arg.^{a2} 183 < Fars. *h^wāca* 'a.a.', TETTL III 341.
- Hoda** (kodá) 'Dio', DICT 11b < Fars. *Hudā* 'Tanrı', TETTL III 513.
- incir agaci** (ingir aghaggi) 'fico arbore', DICT 20a. • ~Osm. 1533: *incir* (jngír) 'fico', Arg.^{a2} 188 < Fars. *encir* 'a.a.', TETTL II 606.
- kapıdan** (chapedan) 'capitano', DICT 5b = (denizcilik) kaptan. • (!) Krş. Osm. 1533: *kapezan* (chappesán) 'ualente homo, cesur adam', < Yun. *kapetan* (καπετάν) Arg.^{a2} 193. Öte yandan Rocchi'nin *kapezan* < *kahpezen* 'fahişe; cesur, maceracı veya övünen bir adam' açıklaması daha makul görünür, bk. Arg.^b 137, Men. 3633. Bunun için Türkçedeki şu anlamsal gelişme önemlidir: *kahbe*, günl. *kahpe* 'an old woman; a harlot; (Türkçede) a brave, venturesome, or boastful man', Redh. 1437. Ayrıca Arg.^a ve Arg.^b'deki sözcük için krş. -1677: *yarar adem* (iarar adem) 'ualente vomo', Yağ. 787. Dolayısıyla *kapıdan* ve *kapezan* arasında ses benzerliği dışında anlamsal bir ilişki bulunmaz.
- karaca** (*charggia) 'bruno cioe nero', DICT 4a = (sıfat) esmer.
- kardaşluk** (chardasciluch) 'fratelanza', DICT 23a. • ~Osm. 1533: *kardaş* (chardásc) 'fratello', Arg.^{a2} 194.
- kızciroz** (chesgias) 'figluola', DICT 20b. • ~Osm. 1533: *kız* (ches) 'ay.', Arg.^{a2} 200.
- lala** (lala) 'balio' DICT 1a < Fars. *lālā* 'a.a.', TETTL IV 509.
- makasçik** (machascich) 'forbicine', DICT 21b. • ~Osm. 1533: *makas* (machaás) 'forbice da barbieri', Arg.^{a2} 208 < Ar. *miķaşş* 'a.a.', TETTL V 121.
- nalbant** (*albant) 'maniscalco', DICT 30a < Fars. *na'l-band* 'a.a.', TETTL V 301.
- neler** (neler) 'che cose', DICT 6b. • ~Osm. 1533: *ne* (ne) 'che', Arg.^{a2} 217.
- onum ile** (onum ille) 'con quello', DICT 9b. • Osm. 1533: *ol & o* (ol & o) 'quello', Arg.^{a2} 220. Bk. aşağıda "Eklerde: -(n)Uñ > -(n)Un ~ -Um" alt başlığı.
- oruçli** (oruçlij) 'digiunante', DICT 12b. • Osm. 1680: *oruclü* (oruğlü) 'che digiuna', Men. 500. ~Osm. 1533: *oruç* & *ruç* (orúccj & rúccj) 'digiuno', Arg.^{a2} 222; -1680: *oruc*, *rüze* (oruğ, rüze) 'digiuno', Men. 500 | < YFars. *rūza* ~ *rōze* 'a.a.', TETTL VI 165 < OFars. *rōçag* 'a.a.' (Tekin 40-41). Tekin'e göre /ç/'li biçim daha OFars. döneminde Oğuzcaya girmişti;

⁵ diacciato.

⁶ Arg.^{a2} *elim*'den farklı; < '*ālim*'; krş. Arg.^b 92.

Meninski'de görülen /z/'li biçim ise Karahanlıcadaki kullanımla aynıdır, yani sözcüğün YFars.'dan alınan gelişmeli biçimidir.

paşişahluk (patisciachluch) 'impero', DICT 27a. • Osm. 1680: *pādişāhluḳ* (pādişāhlyk) 'regno, impero, monarchia...', Men. 639. ~Osm. 1533: *paşişah* (patisciaah) 'jimperatore', Arg.^{a2} 224.

penyirci (pengnirgí) 'caciauolo', DICT 6a. • Osm. 1687: *peynirci* (pejnirgí) 'casei venditor'; *penir*, günl. *peynir* (penir, vul. pejnir) 'cacio, formaggio', Men.Onom. 157. ~Osm. 1533: *penyir* (pegnir) 'chascio; formaggio', Arg.^b 197 < Fars. *penir* 'a.a.', TETTL VI 375.

peynirci bk. penyirci.

sikâhatli (sicchiachatli) 'querelatione', DICT 39a = şikâyetli. • ~Osm. 1533: *sikâhat* (sicchiachâtt) 'querela', Arg.^{a2} 241; -1680: *şikâyet* (şikâjet) 'querela, lamentatione...', Men. 2839 < Ar. *şikâya* 'a.a.', TETTL VII 610.

sofçi (sofci) 'cambellottiere', DICT 7b. • 1615: *sovçılar* (sowçılar) 'czamletnicy' (= die Seidenstoffhersteller', StICI 145. ~Osm. 1533: *sof* (soff) 'ciambellotto', Arg.^{a2} 236 < Ar. *şūf* 'a.a.', TETTL VII 395.

sokon (sokon) bk. bottone 'düğme', DICT 3b = iğneleme, Arg.^{a2} 14.

sokonci (sokongí) bk. bottaio⁷ 'düğmecí', DICT 3b = iğneleyici, Arg.^{a2} 14.

şikâhatli bk. sikâhatli.

tamaça (tamacia) 'baía', DICT 1a = 1680 Meninski *temāşā* ve 1791 Preindl *seyir* [ü] *temaşa* ile aynı < Fars. *tamāşā* 'a.a.' < Ar. *tamāşī*, 'a.a.', StAr. III 137; Räsänen VEWb. 459; TETTL VIII 141. Krş. *horata*, Arg.^{a2} 184.

tek (tech) 'chaffo⁸', DICT 4b = (sayı) tek. • ~Osm. 1533: *Misir'de sultan ol tek bizden irak olasin* (Missirdé sultán ol tech bisdén irách olássin) 'sia signore di soria purché tu sia discosto da noi' Arg.^{a2} 245; - *tek* (tech) 'purché', Arg.^b 238 = (zarf) yeter ki.

tokacik (tocchagich) 'fibbieta', DICT 20a. • ~Osm. 1533: *toka* (tocchá) 'fibbia', Arg.^{a2} 248.

vezir (uesjr) 'consigliere di uno signiore', DICT 9b < Ar. *vezir* 'a.a.', TETTL VIII 428.

yakecik (jacchegich) 'collaretto', DICT 8b. • ~Osm. 1533: *yaka* (jacchá) 'collare di ueste', Arg.^{a2} 256.

yalancik (jalangich) 'bugiuza', DICT 3b. • ~Osm. 1533: *yalan* (jalán) 'bugia', Arg.^{a2} 257.

zar (zar) 'danno', DICT 11b < Ar. *zarr* 'zarar', Maw. 709.

Yeni Cümle Örnekleri

Argenti *Regola del parlare turcho* yani "Türkçe konuşma kuralları" adını verdiği kılavuzunda İtalyanca sözcüklerin Türkçe karşılıklarını zaman zaman kalıp ifadeler içinde gösterir: *allá arterá* Arg.^{a2} 130; *eilich eilé degnisé brách, balúch bilmesa chalich bilúr* Arg.^{a2} 137; *anassin ghior chesín al* Arg.^{a2} 131 vb. Paris nüshasında bu örneklere şunlar da ilave edilmiştir:

- bizden sonra geldi* (bisden songra *ghuldi) 'el uenne di poi noj', DICT 13a = bizden sonra geldi.
- bizden sonra geldünüz* (bisden songra *ghuldunis) 'tu uenisti di poi noi', DICT 15a = bizden sonra geldiniz.
- iraktan sühile* (jrachtan suhíle) 'parla discosto', DICT 13b = iraktan söyle.
- mazur tut saña zahmatlar oldi* (masur tut sangha *xachmatar oldj) 'perdonamj se tú haj hauto fa', DICT 18a.

Telaffuz Farklılıkları

⁷ (!) Hâlbuki yazmadaki karşılık için bk. Osm. 1687: *bottaio* (Lat. *doliarius*) 'fuçığı [fuçici]', Men.Onom. 423; buradaki İt. kelimenin doğrusu, *bottonaio* olmalı, bk. Arg.^{a2} 162.

⁸ *dispar* 'dispari, impari, caffo, numero dispari' (Boerio 194).

Regola ve DICT arasında birtakım telaffuz farklılıkları bulunur. Bunlar yazım yanlışından ziyade kopya edenin kendi tasarrufuyla ilgilidir. Benzer telaffuz farklılıkları 1641'de Roma'da basılan Giovanni Molino sözlüğünü farklı bir isim ve başlıkla yeni bir sözlükmüş gibi 1677 yılında Floransa'da bastıran Antonio Mascis için de geçerlidir. Adı bilinmeyen bu *Regola* derleyicisi, bizzat duyduğu bazı Türkçe telaffuzları *Regola*'daki kayıtlarına nazaran daha doğru sayıyor olmalı.

Regola	DICT	Regola	DICT
Tabanlarda		Eklerde	
<i>aga</i>	<i>haga</i>	-LXK	
<i>pahali</i>	<i>bahali</i>	<i>assılık</i>	<i>assılık</i>
<i>bizüm</i>	<i>büzüm</i>	<i>dirlık</i>	<i>dirlük</i>
<i>cehennem</i>	<i>ceenem</i>	<i>eksiklik</i>	<i>eksiklik</i>
<i>çirak</i>	<i>çarak</i>	<i>pirlik</i>	<i>pirlik</i>
<i>çeşnigir</i>	<i>çeşinir, çeşnigir</i>		
<i>daye</i>	<i>daye, taya</i>	-(n)Uη > -(n)Un ~ -Um	
<i>deyil</i>	<i>degül</i>	<i>senün</i>	<i>senüm</i>
<i>testemel</i>	<i>destmel, testemel</i>		
<i>testemelicik</i>	<i>destemelicik</i>		
<i>hayvan</i>	<i>hayavan</i>		
<i>ırgat</i>	<i>argat</i>		
<i>kehat, kâget</i>	<i>kehat</i>		
<i>kürüm ~ kürum</i>	<i>körüm</i>		
<i>melehem</i>	<i>melhem</i>		
<i>pastırma</i>	<i>pasturma</i>		
<i>şindengeri</i>	<i>şindiden geri</i>		
<i>teze</i>	<i>taze, teze</i>		

Tabanlarda

[Osm. standart biçim + köken bilgisi → DICT ≠ Arg.^x]

ağa < Moğ. **ākā*, KBS 51 • *haga* (hagha) 'padrone', DICT 33b ≠ *aga* (aghá) 'ay.' Arg.^{a2} 127. İtalyancada kelime başındaki /h/ sesi telaffuz edilmez: 'Ho una penna' (o una penna); hanno una casa (anno una ka:za)', gibi. Buradaki DICT *haga* biçimi bununla izah edilebileceği gibi, yani /h/ telaffuz edilmeden *aga*, daha çok Osmanlı Türkçesi üzerinden Slav dillerine geçen bazı sözcüklerin önünde görülen /h/ türemeli bir telaffuz değerini düşündürür: *adet* > *hadet*, *at* > *hat*, *acami* > *hacamiya*, *ağa* > *haga* vb. (Morina 1074). Öte yandan, söz konusu kopyanın esasını teşkil eden Argenti'de kayıtlı *iç*, *er*, *ep* (hiç, her, hep) gibi (Arg.^{a2} 182-83) telaffuz değerlerindeki Rumeli izlerini de göz ardı edemeyiz.

behālū < Fars. *bāhā*, StPers. §379 + T. -lı • *bahali* (bachaalj) 'cosa di prezo' DICT 10b ≠ *pahali* (pachaalí) 'caro & cosa di prezo' Arg.^a 223. Osm. 1680: *behālū*, günl. *pahalu* (ay.) 'caro, pretiozo, di ualuta, di prezzo', Men. 955.

bizüm < T. *biz-* + *üñ/üm*, (Gülsevin 26) < • *büzüm* (busum) 'nostro'; (!) fakat yalın biçimde *biz* (biss) 'noi', DICT 32a ≠ *bizüm* (bisum) 'ay.', Arg.^b 54. Esasen *biz* sözcüğü *ben* zamirinin çokluk eki almış biçimidir: < **bi*: + çokluk bildiren -z eki, TETTL I 742, 744; KBS 153. DICT nüshasındaki durum ise ilgi hâli ile genişletilen sözcükte bir gerileyici benzeşmeyi gösterir.

- cehennem** < Ar. *ğahannam* < İbr. *gē hinnōm*, Räsänen VEWb. 123 • *ceenem* (geeném) ‘inferno’, DICT 26b ≠ *cehennem* (gehenném) ‘ay.’, Arg.^{a2} 148. Erken dönem çeviri yazılı metinlerde dikkat çekici telaffuz kayıtları şu şekildedir: 1455-56 *cehenem*; 1544-48 *cehennem*; 1603 *yahanam*; 1615 *cihennam*; 1641 *cehendem*; 1668 *d’ehennen*; 1680 *cehennem*, StAr I 35.
- çerâğ** < Fars. *čārāğ*, StPers. §85 • *çarak* (ciarach) ‘chandelliere’, DICT 5a ≠ *çirak* (cirach) ‘ay.’ Arg.^{a2} 152.
- çeşnigir** < Fars. *čāšnīgīr*, StPers. §82 • *çeşinir*, *çeşnigir* (cescinir & cescinighir) ‘creditore’, DICT 11a = [sadece] *çeşnigir* (cescinighir) ‘credentiere’, Arg.^{a2} 151.
- dāye** < Fars. *dāye*, TDES 399 • *daye*, *taya* (daie & taia) ‘balia, cioe nutrice’, DICT 1a ≠ [sadece] *daye* (daiáe) ‘ay.’, Arg.^{a2} 156.
- degül** ~ **degil** < EAT *degül* < OT *tegül*, *dağ ol* < T. **tegül*, KBS 271 • *dürüst degil* (durust deghil) ‘jnlecito’, DICT 26b ≠ *dürüst deyil* (durúst deil) ‘ay.’, Arg.^{a2} 163, Arg.^b 89 ~ *kabil degil* (chabil deghil) ‘j’mpossible’ DICT 27a ≠ *kabil deyil* (chabil deil) ‘ay.’ Arg.^b 132. Sözcüğün Anadolu ağızlarında *deyil* varyantı sıklıkla geçer. Örnekler için bk. (Karahan ve Ay 139, 211, 637, 643 ve birçok yerde).
- destmāl** < Fars. *dastmāl*, Räsänen VEWb. 137 • *destmel*, *testemel* (destmel & testeemel) ‘fazoletto’, DICT 18a ≠ [sadece] *testemel* (testeemèl) ‘fazoletto’, Arg.^{a2} 247, Arg.^b 242. Osm. 1680: *destimāl*, *destemāl*, *destmāl* (ay.) ‘el silecek; touaglia da asciugar le mani, touagliuolo, sciugamano’ Men. 2079.
- destmālcik**, bk. *destmāl* • *destemelicik* (dextemeligich) ‘fazuolo piccolo’, DICT 18a ≠ *testemelicik* (testeemeligich) ‘fazuolo picciolo’, Arg.^{a2} 247.
- hayvān** < Ar. *hayawān*, StAr. I 103 • *hayavan* (chiauan) ‘fiera, animale’, DICT 20a ≠ *hayvan* (chaiuan) ‘ay.’, Arg.^{a2} 182, Arg.^b 117.
- ırgat** < Yun. *ergátis* (εργάτης), Mey. 47 • *argat* (arghatt) ‘operaio’, DICT 32a ≠ *ırgat* (erghátt) ‘operaro’, Arg.^{a2} 186.
- kāğid** < Fars. *kāğad*, *kāğid*, *kāğaz*, StPers. §220 • [sadece] *kehat* (chiechat) ‘foglo et carta’, DICT 20a ≠ *kehat*, *kâget* (chiechát, chiaghét) ‘charta; una foglo; lectera’, Arg.^{a2} 197. Osm. 1680: *kāğid*, *kāğız* (k’āghyid, k’āghyz) ‘carta da scriuere, lettera’, Men. 3848.
- keremb** ‘cabbage [lahana]’ Fars. < Yun. *krámbh* (κράμβη), BK 429, Ste. 1025, KT 1238 ‘bk. lahana maddesi, keremb’ • *körüm* (chiorum) ‘cauolo di Soria’, DICT 6b ≠ *kürüm* (chiurúm) ‘ay.’, Arg.^{a2} 206 ~ *kürüm* ‘ay.’, Arg.^b 160. Osm. 1680: *keremb*, veya daha doğrusu *kerneb* (k’erenb *seu potius* k’erneb) ‘crambe, brassica, caulis’, Men. 3928; –1687: *kerneb*, *keremb*, günl. *krumb* (k’erneb, k’eremb, *vul.* k’rumb) ‘cauoli rape; brassica capitata’, Men. Onom. 126 ‘bk. brassica’.
- merhem** < Fars. *marham* < Ar. *marham* < EYun. *málagma* (μάλαγμα), TETTL V 201 • *melhem* (melkem) ‘vnguento’, DICT 48a ≠ *melehem* (mellechém) ‘ay.’ Arg.^{a2} 211, Arg.^b 169.
- pastırma** < T. *bastır-* + *-ma*, TDES 326 • *pasturma* (pasturma) ‘charnesecha’, DICT 5b ≠ *pastırma* (pastermá) ‘ay.’ Arg.^{a2} 224.
- şimdiden girü** < *uş* + *imdi*, TETTL VII 612 ve *girü* < ET *kérü* TETTL III 205 • *şindiden geri* (scindiden ghierj) ‘per lo aueniere’, DICT 34b ≠ *şindengeri* (scindenghieri) ‘per lo ad uenire’, Arg.^a 241, Arg.^b 231. Osm. 1680: *şimden girü* (şimden g’irü) ‘da hora inanzi...’, Men. 2858.
- tāze** < Fars. *tāze*, StPers. §597 • *taze*, *teze* (tase, tese) ‘frescho, pane et similj cose’, DICT 23a ≠ [sadece] *teze* (tese) ‘fresco, pane et simili cose’, Arg.^a 247, Arg.^b 243. Bu *teze* ‘taze, yeni’ varyantı bugün Anadolu ağızlarında da var, DS 3905.

Eklerde

-LXX

İsimden isim yapma eki -LXK'in sözcük tabanlarında ses uyumu, *Regola*'nın ve bunun Paris (DICT) nüshasının kopya edildiği 16. yüzyılda, diğer Osmanlı yazmalarında da olduğu gibi, düzensiz görünümde (Kartallıoğlu 335-53). Bu açıklamayı doğrular biçimde, aşağıdaki örneklerde Argenti'de uyumlu görünen ekin DICT nüshasındaki aynı sözcüklerde uyumsuz kaydedildiği görülür:

- assılık* (assilúch) 'vtilita', DICT 48a ≠ *assılık* (assilích) 'ay.', Arg.^{a2} 133, Arg.^b 37.
- dirlük* (dirlúch) 'vita', DICT 47b ≠ *dirlük* (dirlích) 'ay.', Arg.^{a2} 159, Arg.^b 82.
- eksiklik* (echsicchluch) 'manchamêto', DICT 29a ≠ *eksiklik* (echsicchlich) 'manchamento', Arg.^{a2} 165.
- pirlük* (pir lúch) 'vechieza', DICT 47a ≠ *pirlik* (pirlich) 'ay.' Arg.^{a2} 225, Arg.^b 199.

-(n)Uŋ > -(n)Un ~ -Um

Aşağıdaki durum DICT nüshasını kopya edenin zamire gelen ilgi ekine ait değişken biçimi tanımamasıyla ilgili olmalı. Uzak dudak benzeşmesiyle *ben-in* > *ben-üm* gelişmesindeki -Um eki "sen" zamirine de uygulanmış görünüyor. Kaldı ki yukarıda geçen (bk. Yeni kelimeler) "onum ile (onum ille) 'con quello' DICT 9b" imlası da bu şekilde izah edilir:

senüm (senúm) 'tuo' DICT 46a ≠ *senün* (senún) 'ay.' Arg.^{a2} 232.

Türkçe Karşılıklarla İlgili Yazara Ait Açıklamalar

Ses Benzerliği ile İlgili

Açıklaması verilen sözcükler köken ve anlam bakımından birbiriyle ilgisizdir. Ancak yazar, aralarında ses benzerliği olduğunu düşündüğü şu sözcükler için bir uyarı ihtiyacı hisseder:

- almas – alma [stt. *elmas*, An-ağl. *almas*, DS 227 (< Ar. elmās) – *al-* fiili].
[İt.] Diamante – *almass* et *Almass* dice non piglia dal uerbo *almasum*, *Almassín*, *Almass* non piglio, nô pigli, nô piglia, DICT 12b. (diamante [*elmas*] *almass* ve *Almass* sözcükleri, 'almasum, almassın, almas' fiilinden gelmez: [İt.] non piglio, nô pigli, nô piglia.)
Benzer açıklamayı Argenti *almás* ~ *almásû* için I-117^a'da da yapar; bk. Arg.^{a2} 129, 130.
- leş – leşker [*leş* (< Fars. lāşe) – *leşker* (< Fars. leşker)].
[İt.] Exercito – *leschier*: nota che *leschi* dice corpo morto et lo exercito – *leschier*, DICT 16b. (exercito – leşker: dikkat et, *leş* ölü beden anlamındadır ve orduya da *leşker* denir.)

Uyumla İlgili

Arap harfli Osmanlı imlası, istisnalar dışında, Anadolu'da yazı dilinin kuruluşundan 1 Kasım 1928 Harf Devrimi'ne kadar aynıdır. Bu kalıplaşmış yazı biçimi Batı Türkçesinin ses değişme ve gelişmelerini gizleme eğilimindedir. Bu nedenle Osmanlı devresi boyunca daima (:) ile yazılabilmiş bulunma ve ayrılma durum ekinin tabanlara eklenmesinde ortaya çıkan değişken biçimlere henüz 16. yüzyılın ikinci yarısında dikkat çeken derleyicinin notları önemlidir. Bu notlara göre henüz 16. yüzyıldan itibaren D sınıfı eklerin "konuşma dilinde" hem ünlü hem de ünsüz tarafında uyum içerisinde olduğu söylenebilir:

- ten, -tan

[İt.] Del – *ten* & *tan* et mettesj mediante e doppo l'infiniti de uerbj o nome, come dir 'del mori' *ülmekten*, 'del scriuerer' *jasmachtan*, 'del pane' *emechten*, DICT 12a.

([İt.] del – *-ten*, *-tan*, mastarlardan ve isimlerden sonra gelir; örneğin, 'del mori' *ülmekten*, 'del scriuerer' *yazmaktan*, 'del pane' *emekten* [emek 'ekmek', DS 1732] gibi.)

- den, -dan, -ten, -tan

[İt.] di – come dire, di casa, di cucina et similj – *den* & *dan* & *ten* & *tan* equalj sí mettono in mediante et doppo li nomj o uerbj, come dir 'di casa' *ewden*, come 'di cuciná' *mutpachtan*, 'di

bottega' *tuchienden*, 'di gostantinopoli' *stamboldan*, 'dal foco' *ottan* 'dalla pigniatta' *ciomblechetten*.

([İt.] di – örneğin 'di casa', 'di cucina' ve benzeri ifadelerde olduğu gibi. – Türkçede buna karşılık gelen *-den*, *-dan*, *-ten*, *-tan*, isimlerin ya da fiillerin [? mastarların] sonunda yer alır; örneğin, 'di casa' *evden*, 'di cucina' *mutpaktan* [mutfaktan], 'di bottega' *tükenden* [dükkândan], 'di Gostantinopoli' *Stamboldan* [İstanbul'dan], 'dal foco' *ottan* [od 'ateş' + -dan], 'dalla pigniatta' **çömblekten* [çömlekten].)

Esasen D sınıfı eklerde ünsüz – ünsüz uyumunu 1530'lu yıllarda yazılan *Regola*'da verilen sözcüklerde de görmekteyiz: *jercechten* (gerçekten), Arg.^b 104; *ghieréchtur* (gerekür), Arg.^b 105; *jucchletterurum* (yükletterurum), Arg.^b 270 vb.

Türkçe Sözcüklere Farklı İtalyanca Karşılıklar İçin Örnekler

Regola'dan kopya edilen Paris nüshasında (DICT) zaman zaman aynı Türkçe karşılık için farklı İtalyanca sözcükler tercih edilmiştir. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir:

- biliş*, *aşına* 'bildik, tanıdık, dost' • *congnito et amico* 'bilisc & ascina', DICT 8a ≠ *noto, amico* 'ay.', Arg.^{a2} 133, 142.
- derecik* • *fossatello* 'deregich', DICT 22b ≠ *ripa; ualle* 'ay.' Arg.^b 79.
- dizge* 'çorap bağı' • *cintolo di calze* 'disghie', DICT 7b ≠ *legame & leggacciolo* 'ay.', Arg.^{a2} 159.
- gebe* • *pregnia* '*ghiube', DICT 37b ≠ *grauida* 'ghiebe' Arg.^b 103.
- gön* 'işlenmiş deri' • *corame; cuoio* 'ghion', DICT 10a, 10b ≠ *il cuoro; cuoio* 'ay.', Arg.^{a2} 175.
- muhanat* < *muhanet* 'korkak' • *codardo* '*muchant', DICT 8a ≠ *poltrone* 'mucharatt', Arg.^{a2} 213.
- yoldaş* • *compagno in strada* 'joldasc', DICT 8b ≠ *compagno i uia* 'ay.', Arg.^{a2} 263.

Türkçe Sözcüklerde Bazı Değişiklikler

- ben açım* (ben accí ím) 'io sono affamato', DICT 17a ≠ *açım* (accím) 'jo ho fame', Arg.^{a2} 126.
- ben bilürüm ki sen delisin* (ben bilurum chi sen delisin) 'io so che tu sej matto', DICT 6b ≠ *bilürüm ki sen delísın* (bilúrum chi sen delísın) 'io so che tu sei matto', Arg.^{a2} 142.
- benüm suçum deyil a!* (*benu[m] succíum deila) 'elmancamêto nô e mio' DICT 8b ≠ *benum eksigum deyil a!* (benúm echsighúm deila) 'ay.' Arg.^a 165.
- benüm hali budur* (benum chalj budur) 'il mio caso, il mio piato, la mia cauxa et cosí', DICT 6b ≠ *bizüm hali bu dur* (bisúm chalj bu dur) 'il mio caso sta cosi', Arg.^{a2} 179.
- biz hakkın verelüm* (bis chacchen uerelum) 'noj ti faremo el tuo douere', DICT 15b ≠ *hakkın veralum* (chacchén ueralúm) 'noi ti faremo il douere', Arg.^{a2} 179.
- buyurdunuz gibi ettük* (buiurdinus ghibi ettuch) 'come uoi auete comandato hauiamo fatto', DICT 9a ≠ *buyurdiniz gibi* (buiurdinís ghibi) 'come uoi hauete commâdato', Arg.^{a2} 174.
- eksik* (echsích) 'elmanchamêto', DICT 8b ≠ *eksigum* (echsighúm) 'manchamento', Arg.^{a2} 165.
- kayini & kayin* (chaini & caín) 'cogniato', DICT 8a ≠ *kayini* (chainí) 'cognato', Arg.^{a2} 196, Arg.^b 143.
- kız* (ches) 'verginé', DICT 47a ≠ *kız oqlan* (ches oghlán) 'verginé', Arg.^{a2} 200.
- ne dersin* (ne dersin) 'che dí', DICT 6b ≠ *ne dersin sen* (ne dérsin sen) 'che di tu', Arg.^a 217.

- k. *örnek verdi saña* (*ornuch verdj sangha) 'e m'a dato il disegno', DICT 16b ≠ *örnek verdi* (ornéç uerdi) 'e m'a dato lo esempio o il disegno d'una cosa', Arg.^{a2} 223.

Türkçe Karşılıklarda Birtakım Hatalı Yazımlar

Paris nüshasındaki Türkçe sözcüklerde yazım bozuklukları sıkça görülür. Aşağıda az sayıda örneğe yer verilmiştir:

- a. *atmaca* • *acmaggia* 'sparuiera', DICT 43b.
- b. *çamur* • *sciamur* 'loto', DICT 28b.
- c. *çimen*, *çimenlik* • *cicimen*, *cicimenlik* 'fiorito', DICT 21a.
- d. *ferişte* • *ferrest* (ferrest) 'cherubino', DICT 7a.
- e. *kara pelit* • *akara pelit* (achara pellit) 'cerro arbore', DICT 7a.
- f. *meyancı* • *Aiarangi* 'mezano', DICT 30b.
- g. *pirinç* • *pirnic* 'riso, legume', DICT 40a.
- h. *sepet* • *sept* 'corbello', DICT 10a.
- i. *sepetcik* • *septigich* 'corbellino', DICT 10a
- j. *yemiş* • *chiemisc* 'frutta', DICT 23b.

Sonuç

Özellikle 16 ve 17. yüzyıllar, toplumsal devinimlerin paralelinde, Batı Türkçesinde gelişme ve değişmelerin ivme kazandığı bir dönemdir. Argenti'nin 1530'lu yıllarda İstanbul-Pera'da duyduğu Türkçe bu dönemdeki standart yazı dilinden ayrılan Türkçeydi. Biz buna "yaşayan Türkçe" diyoruz. Bu sayede Türkçenin henüz 16. yüzyıl başlarında en azından sur dışında nasıl konuşulduğu hakkında bugün fikir sahibiyiz. Yukarıda incelediğimiz *Regola*'nın Paris (DICT) kopyası ise 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Türkçeye tanıklık etmesi bakımından *Regola*'dan ayrılır. Özellikle *Regola*'da bulunmayıp bu metne ilave edilmiş Latin harfli Türkçe sözcükler, küçük bir sözlük oluşturacak mahiyettedir. Bunlar içerisinde *sokon* 'düğme' ve *sokonci* 'düğmeci' ise ünik kullanımlar olmalıdır. Ayrıca Paris kopyasında (DICT) ilk kez Latin harfli olarak gördüğümüz ilave telaffuz kayıtları, farklılıklar ve hatta ses uyumuyla ilgili bir iki cümlecik 16. yüzyıl çeviri yazılı metinler adına yegâne kaynak olan *Regola*'nın Türkçe söz varlığına değer katar. Bu bilgiler içerisinde en kıymetli haiz ise herhâlde derleyicinin Türkçedeki ayrılma durumuna ait değişken biçimleri (allomorphe) örnekleriyle sistematik olarak vermesidir. Bu ise doğal olarak, Osmanlı yazı dili boyunca daima kalıplaşmış biçimde yazılagelen benzer eklerdeki çok şekilliliğin henüz 16. yüzyılla birlikte, en azından İstanbul ağzında, görülmeye başlandığını düşünmemizi sağlar.

Eser Kısaltmaları

Arg. ^{a1}	Argenti 1533, bk. Adamović 2001.
Arg. ^{a2}	Argenti 1533, bk. Adamović 2009.
Arg. ^b	Argenti 1533, bk. Rocchi 2007.
BdP	Bernardo di Parigi 1665.
BdP-K.	Bernardo di Parigi 1665, bk. Kartallıoğlu 2015.
BK	Burhân-ı Katı, bk. Öztürk ve Örs.
DICT	Dictionnaire Italien Turc, Paris nüshası.
DS	Derleme Sözlüğü.
KBS	Köken Bilgisi Sözlüğü, bk. Gülensoy.
KT	Kâmûs-ı Türkî, bk. Şemseddin Sami.

Maw.	Mawrid, bk. Baalbaki.
MBTS	Misalli Büyük Türkçe Sözlük, bk. Ayverdi.
Men.	Meninski 1680.
Men.Onom.	Meninski Onomasticum 1687.
Mey.	Meyer.
Räsänen VEWb.	Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs, bk. Räsänen.
Redh.	Redhouse 1890.
StAr.	Studien über die arabischen Lehnwörter, bk. Stachowski 1975-1986.
Ste.	Steingass.
StICI	Historisches Wörterbuch Der Bildungen Auf -CI/-ICI, Stachowski 1996.
StPers.	Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter, bk. Stachowski 1998.
TDES	Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, bk. Eren.
TETTL	Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati, bk. Tietze.
TS	Türkçe Sözlük.
Yağ.	Yağmur 2019.

Genel Kısaltmalar

a.a.	Aynı anlam.
An-ağl.	Anadolu ağızları.
Ar.	Arapça.
ay.	Aynı.
bk.	Bakınız.
EAT	Eski Anadolu Türkçesi.
ET	Eski Türkçe.
EYun.	Eski Yunanca.
Fars.	Farsça.
g�nl.	Günlük dil.
H.	Hicri.
İbr.	İbranice.
İt.	İtalyanca.
krş.	Karşılaştırmız.
Lat.	Latince.
Masc.	Antonio Mascis.
Moğ.	Mođolca.
Mol.	Giovanni Molino.
OFars.	Orta Farsça.
Osm.	Osmanlı Türkçesi.
OT	Orta Türkçe.
stt.	Standart Türkiye Türkçesi.
T.	Türkçe.
vb.	Ve benzeri.
YFars.	Yeni Farsça.
Yun.	Yunanca.

Kaynakça

- Adamović, Milan. Das Türkische des 16. Jahrhunderts Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533). Göttingen: Pontus Verlag, 2001.
- Adamović, Milan. Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi. Çev. Aziz Merhan. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009.
- Ayverdi, İlhan. Kubbealtı Lugatı: Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı, 2010.
- Baalbaki, Rohi. Al-Mawrid: A Modern Arabic-English Dictionary. 7. baskı. Beirut: Dar el-Ilm Lilmalayin, 1995.
- Boerio, Giuseppe. Dizionario Del Dialetto Veneziano. Venezia: Coi Tipi di Andrea Santini e Figlio, 1829.
- Derleme Sözlüğü. 11 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1965-1993.
- Eren, Hasan. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara: Bizim Büro Basım Evi, 1999.
- Gülensoy, Tuncer. Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. 3 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2007.
- Gülsevin, Gürer. Eski Anadolu Türkçesinde Ekler. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1997.
- Karahan, Leylâ ve Özgür Ay, Ed. Türkiye Türkçesi Ağzlarından Seçmeler. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2022.
- Kartallıoğlu, Yavuz. "Klâsik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni 16., 17. ve 18. Yüzyıl". Doktora tezi. Gazi Üniversitesi, 2005.
- Kartallıoğlu, Yavuz. Söz Kitabı, Türkçe-İtalyanca Sözlük, Bernardo da Parigi. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2015.
- Meninski, Franciscus à Mesgnien. Complementum Thesauri Linguarum Orientalium Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum. Haz. Stanisław Stachowski ve Mehmet Ölmez. İstanbul: Simurg, 2000.
- Meninski, Franciscus à Mesgnien. Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae. 3 cilt. Haz. Stanisław Stachowski ve Mehmet Ölmez. İstanbul: Simurg, 2000.
- Meyer, Gustav. Türkische Studien I, Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen. Haz. Mehmet Ölmez. Ankara: Kebikeç Yayınları, 1998.
- Morina, İrfan. "Osmanlı Türkçesinden Slav Dillerine Geçen Türkçe Kelimeler ve Abdullah Şkalyıç". VII. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 24-28 Eylül 2012. Cilt 1. Ed. İbrahim Taş ve Osman Mert. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2020. 1067-76.
- Öztürk, Mürsel ve Örs, Derya, haz. Mütercim Âsım Efendi, Burhân-ı Katı. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2000.
- Parigi, Bernardo da. Söz Kitâbı, Vocabolario Italiano-Turchesco. 3 cilt. Roma: Sacra Congregatio de Propaganda Fide, 1665.
- Ragazzini, Giuseppe. Dizionario Inglese-Italiano, Italiano Inglese, Versione base ilRagazzini 2016. Bologna: Zanichelli, 2015.
- Räsänen, Martti. Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1969.
- Redhouse, James William. A Turkish and English Lexicon. 1890. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.
- Rocchi, Luciano. Ricerche sulla lingua osmanlı del XVI secolo. Il corpus lessicale turco del manoscritto fiorentino di Filippo Argenti (1533). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2007.
- Stachowski, Stanisław. Historisches Wörterbuch Der Bildungen Auf -CI/-ICI Im Osmanisch-Türkischen. Studia Turcologica Cracoviensia 2. Kraków: Jagiellonian University Press, 1996.
- Stachowski, Stanisław. Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkische. 4 cilt. Wrocław: Polska Akademia Nauk, 1975-1986.
- Stachowski, Stanisław. Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen. İstanbul: Simurg, 1998.
- Steingass, Francis Joseph. A Comprehensive Persian-English Dictionary. Beirut: Librairie du Liban Publishers, 1998.
- Şemseddin Sami. Kâmûs-ı Türkî. H. 1317. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.

- Tekin, Őinasi. İŐtikakcının KöŐesi – Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı  zerine Denemeler. İstanbul: Derg h Yayınları, 2014.
- Tietze, Andreas. Tarih  ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. 10 cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016-2020.
- Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005.
- Vocabulaire italien-turc. El yazması. 1551-1600. Biblioth que nationale de France, D partement des manuscrits, Turc 219.
- Yağmur, Ömer. Antonio Mascis, Vocabolario Toscana e Turchesco (1677) ve Giovanni Molino, Dittionario della lingua Italiana, Turchesca (1641)'ya göre 17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı. İstanbul: Kesit, 2019.

Ekler

Resim 1. Dictionnaire Italien Turc, (baştan eksik isimler sözlüğü), isimler kısmı 1a.

Dictionnaire Italien Turc

Babilonia — Bagdat	Bauza — chortagib'
Babino — Marmion	Baione — chortagi
Bacio — Boosse	Balzello — galghen'
baciare — vpmesh	Balestra — zemberch'
Baco. et xmo churt & Buggiech	Ballo — choron' & samach
Baciato — churtlamise	Balsamo — belassan
Bacello — Bacchata	Balordo — Dombai' & tembel
Bacino — Fas'	Balascio — Lal'
Bachetta — cibuch'	Balzano canallo: seccul'
Bagno — chaamam	Balzano danno piede bir
Bagnaiuolo — chamangi	aiighi sechil' Balzano da
Bagniato — slonmisse	fre neci aiighi sechil'
Baghattello & guiochi & cose s'fupende	Balia cioè nutrice daiae & Taria.
219 Machia & shi	Balio — La La.
lefa	Banbacia — pamuch'
Machia eden	Banbaciaio — pamuchci
Baghacen — chaappe	Bancho — Tesghia & pescichin
Baiá — Tamacia & chozatta	Banchier' — saraf
Baio oruallo — dori	Banda stornata
Baio scuro — durmay' dory	Baccher' Tenecchio
th mol' dir' di colore di lafferj	Bandiera — sambia ch' & bairach'
Baio chiaro Al'	

Resim 2. Vocabulario de Verbi (fiiller sözlüğü), fiiller kısmı 51a.

51 159

VOCABVLARIO
DE VERBI

Abbraccio	chuggiarum	Adiuto	İrdum Ederum
Abbrucio my	Janarum	Aduertisco	bilmisco örüm
Abbrucio Altrj	faccharum	Adivomy	Asarum & chaccherum
Absoluo	stenc' derum		
Abito	olurum		
Abbandono	Beser' olurum & Terch' Ederum	Adoro	don' ederum
		Adorno	duserum
Abbaio	Bagherurum	Adopero	chullaurum
		Adiiso	stalum ederum
Accuso	chonlarum,	Adueleuo	Aghularum,
Acconcio	Duserurum	Admonisco	Tembich ederz
Accendo	faccharum	Adomando	isterum
Accumolo	aghurum	Adueghomy	Dinarum
Accenno	Sciarratt ederum	Affliggo	Schiengid unip
Accetto	chabul ederum	Affommy	Vtiarum
Accordomy	Bariscirum	Affondomy	Ballarum
Accrescho	Atterurum	Affondo	Batterurum
Accostomi	Janisciarum	Affaticomy	cialiscirum
Accosto	Janasterurum	Affrotomy	encrum
Acconsento	chail' alurum	Affronto	fus' ederum
Accatto	Adunq' alurum	Affetto	Digm ederum
Accatto & dio	Dilenurum		

Resim 3. *Vocabulario de Nomi et Verbi in'grecho* (Yunancada isimler ve fiillerin sözlüğü), 66a.

